
Közhatalom és magánhatalom globális kontextusban

Szmodis Jenő*

1. Elméleti és történeti expozíció

mindenekelőtt arra az evidenciára szükséges rámutatnunk, hogy mind a magánhatalom, mind pedig a közhatalom: *hatalom*; így számos vonatkozásban hasonlóak egymáshoz annak ellenére, hogy természetüket illetően jelentős különbségek is mutatkoznak közöttük. Ebből következően a létükből és a kiterjeszkedésre való hajlandóságukból adódó veszélyek is rokon vonásokat mutatnak. A hatalmat meghatározhatjuk, mint a saját akarat érvényesítését mások akaratával szemben,¹ mint olyan helyzetet, amelyben „A” képes elérni, hogy „B” tegyen meg vagy ne tegyen meg valamit,² megközelíthetjük mint valaki döntési helyzetét másvalakivel szemben.³ Ekkor azonban még nem mondtunk semmit két fontos tényezőről: egyrészt a hatalmat birtokló hatalmának eredetéről, sem pedig akaratának tartalmáról. Ha a hatalom a közösségi elfogadáson, esetleg a közösség formális döntésén alapul, akkor a hatalommal való felruházás nem nélküli közösségi célokat. Ez persze meghatározza a legitim hatalmi akarat lehetséges tartalmának bizonyos körét is. E körbe a közösség egészének szempontjából hasznos akarattartalmak tartoznak, ám ezen a körön már kívül esnek mindazok a törekvések, amelyek kizárólag a hatalmat birtokló érdekeit szolgálják. Ha a hatalom nem a közösségi elfogadáson alapul, e hatalommal szemben sokkal kevésbé fogalmazható meg az elvárás, hogy akaratának tartalma a közösségi érdekek érvényesülését mozdítsa elő.

Problémát jelent, hogy elvileg ugyan különválasztható a közhatalom és a magánhatalom, a politikai és a gazdasági hatalom, azonban ezek egyfelől történetileg szorosan összefonódnak, másfelől a gyakorlatban e hatalmi formák szívesen veszik fel egymás alakját. Egy királyi adomány, ami közvetetten – tehát a király adományozási jogának elismerése útján – közösségi elfogadáson nyugszik,

* Habilitált egyetemi docens, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Államelméleti és Kormányzástani Intézet.

¹ Max Weber: *Gazdaság és társadalom*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967. 241.

² Robert A. Dahl: The Concept of Power. *Behavioral Science*. 1957. 2. 201-215. 203.

³ Talcott Parsons: On the concept of political power. *Proceedings of the American Philosophical Society*. 1963. Vol. 107. No. 3. 232-262. 239.

idővel inkább a magánhatalom forrásaként tűnik fel, míg az ipari, kereskedelmi, pénzügyi tőke képes arra, hogy saját létét és hatalmát a piac elfogadására vezesse vissza. Minden elméleti és gyakorlati nehézség ellenére azonban egyáltalán nem mellékes, hogy a tisztán piaci legitimitációt mire való felhatalmazásként értelmezzük. Csupán arra való felhatalmazásnak tekintjük, hogy a tőke tulajdonosa a gazdaságban szabadon rendelkezhet javai felett, vagy arra is, hogy a közügyek intézésébe, a közhatalom gyakorlásába is beavatkozhat?

Fontos hangsúlyozni azt is, hogy a közhatalom megszerveződése a történelem során mindig szorosan kapcsolódott a magánhatalom meglétéhez és működéséhez. Nem arról van azonban pusztán szó, hogy a magánhatalom a fejlődés egy bizonyos pontján közhatalomként is megszervezi magát, hanem arról, hogy a magánhatalom első megjelenésekor felmutat olyan vonásokat, amelyek a köz érdekét is képesek előmozdítani. Ez lehet a katonai demokráciák szabadjainak, majd később nemességnek biztonságot garantáló hadba vonulási kötelezettsége éppúgy, mint a közös föld- vagy erdőhasználat túrésének kötelezettsége a földbirtokos részéről. Ám maga a középkori patrimonális királyság ugyancsak kettős természetű. Amint Hóman Bálint és Szekfű Gyula írják: „A középkori keresztény királyság hatalmi szervezetében a közjogi és magánjogi elemek a legszorosabb kapcsolatban jelentkeznek. A középkori keresztény király méltósága és hatalma közjogi természetű, színezete mégis magánjogias. A király alattvalóinak összességével szemben a régi törzsfők és törzsszövetségi fejedelem méltóságának és mindannyiuk politikai hatalmának örököse s emellett keresztény királyként egész népének Istenválasztotta ura. Korlátlan közjogi hatalmának materiális alapja mégis *patrimoniuma*, azaz örökölt magángazdasága: földbirtoka és a földesúri hatósága alá tartozó népek összessége. Az állammal e korban egyértelmű királyság – a *regnum* – fogalmában a király közhatalmán kívül a patrimoniumban gyökerező földesúri magánhatalom is bennfoglaltatik. A felségjogok és a király földesúri jogai, az államháztartás és a királyi magángazdaság, az állami hadsereg és a királyi magánhadsereg szinte elválaszthatatlanul egybeforrva jelentkeznek. Az egykorúak szemében a közhatalom erejének fokmérője a királyi magánhatalom terjedelme volt.”⁴

A középkori királyi hatalom azon jellegzetessége, hogy a nemzetségtői hatalmak jogutódjának, sőt organikus, természetes örökösének tekintendő, igencsak szembeállítja a tisztán gazdasági úton képződő magánhatalommal. E királyi hatalom éppúgy vissza tudja vezetni legitimitását valamilyen közösségi akaratra, mint később az abszolút monarchia, majd az azt felváltó demokratikus hatalom. Utóbbi ráadásul egyszerre örököse a monarchiában megtestesülő, bár fokozatosan halványuló emléktű közösségi hatalomnak, és egyszerre nyer közvetlen legitimitációt a demokratikus választás révén. A közügyeket befolyásolni igyekvő, tisztán gazdasági eredetű magánhatalom azonban még közvetlenül sem képes legitimálni magát olyan közösségi akarattal, amely őt a közösség ügyeinek irányításával felruházná.

⁴ Hóman Bálint – Szekfű Gyula: *Magyar történet*. I. kötet, Budapest 1935. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 207.

Azt is látnunk kell, hogy az ember szociabilitásából adódóan a közösségen belüli vezető szerep szorosan kötődik olyan jellemvonásokhoz, amelyek az egyéni önzésen túlmutatnak. Leopold Pospisilnek a kapauku pápuák között folytatott vizsgálódásai szerint a főnökkel szemben támasztott követelmények szorosan összefüggnek a főnöknek a közösségi funkciókkal kapcsolatos feladataival. Amellett, hogy a védekezésben való közreműködése miatt megfelelő fizikai adottságúnak kell lennie, jó szónoki (meggyőzősi) képességekkel kell rendelkeznie, egyúttal jómódúnak kell (megvesztegethetetlenség), de elvárt vele szemben nagylelkűség is.⁵ Hogy a hatalmi helyzet az emberi közösségben ösztönösen kapcsolódik a közösség érdekeinek előmozdításához, ezt igencsak jól jelzi Archer megfigyelése, aki a gyermekek között spontán kialakuló hierarchia kapcsán mutatta ki, hogy a vezetői rang nem elválasztató egyfajta sikeres döntőbírói funkciótól, a gyengébbek támogatójának szerepétől.⁶ A spontán kialakuló, kezdetben merőben magántermészetű hatalom tehát nem nélkülöz bizonyos olyan vonásokat, amelyek a közösség érdekeit szolgálják. A történelem folyamán kialakuló formális közhatalomhoz a magánhatalom aztán kétarcúan viszonyul. Egyrészt informálisan befolyása alatt igyekszik tartani a közhatalmat, másrészt kénytelen elismerni a közhatalom legalább formai primátusát. Egy további lényeges mozzanat azzal az új minőséggel függ össze, amit a globalizáció jelent.

2. Globalizáció és közjó

Arról van szó, hogy a történelem korábbi szakaszaiban a kvázi közhatalmi funkciókkal is rendelkező, de legalábbis közérdeket is valamelyest szem előtt tartó magánhatalom fokozatosan szorult háttérbe a lassan kialakuló közhatalmi struktúrákkal szemben. A magánszféra és a közhatalmi szféra viszonyát ez a folyamat olyan irányba terelte, amelyben a magánhatalom mentesül a közjót szem előtt tartani hivatott funkciótól, amelyeket így a közhatalmi, állami szféra vállal át, ám a felelősség e növekedésének ellentételezéseképpen utóbbi mind több hatalmi jogosítványt gyakorol.⁷ Ebben a folyamatban az is igen jellemző sajátosság, hogy a formálódó és erősödő közhatalom lényegében nem áll szemben másik, belső közhatalmi entitásokkal, csupán magánhatalmi érdekkörökkel.

Ma a globális szempontból meghatározó hatalmi tényezők azonban nem olyan nemzetközi szervezetek (pl. az Egyesült Nemzetek Szervezete), amelyek képesek hatékonyan döntéseket hozni, és e döntések végrehajtásáról gondoskodni, hanem azok a gazdasági érdekcsoportok, Korten szavaival tőkés társaságok, amelyek jelentősen meghatározzák az egyes államok kormányzatainak tevékenységét. A globálisan ma megszerveződő hatalom tehát lényegét tekintve gazdasági

⁵ Leopold Pospisil: *The Kapauku Papuans and their Law*. Yale Univ. Publ. New Haven. 1958.

⁶ John Archer: *Ethology and Human Development*. Harvester Wheatsheaf: Barnes and Noble Books, Hemel Hempstead 1992

⁷ Rómában az ingyen gabonára való jogosultság bevezetése, a Nyugaton az állami társadalombiztosítási rendszer kiépítése volt hivatva pótolni a tradicionális kötelek megszűnéséből adódó biztonság hiányát.

természetű. Ez a globális hatalom mint olyan magánhatalom jött létre, amely már a korábbi századok során mentesült társadalmi felelősségének zömétől, s ez működésének egész logikáját meghatározza. Másfelől ez a globális hatalom mint olyan hatalom létezik, amely születése pillanatától szembe találta magát a már létező közhatalmi struktúrákkal. Azokkal az államokkal, amelyek a társaságok alapvető céljait, a profit maximalizálását illetően immár sokkal inkább leküzdendő akadálynak tűnnek, mint a tőke biztonságos működése garanciáinak. A globálisan megszerveződő gazdasági hatalomtól tehát a legkevésbé sem várható, hogy az általa esetleg megszervezendő globális közhatalmi struktúrát olyan, különösen jóléti, közbiztonsági funkciókkal terhelje, amelyektől a magánhatalom már a korábbi századok során sikeresen megszabadult. A globális közhatalomnak tehát a közjót szolgáló funkciók közül már nincs semmi átvállalni valója a globális magánhatalomtól. Ez a mozzanat teljesen új elem a közhatalmi struktúrák eddigi kialakulásának folyamatához képest.

Elméletileg a közjónak, a közérdeknek a kielégítése céljából megmaradhatnak az ún. nemzetállami struktúrák, azonban éppen az tűnik ki az elmúlt évtizedek gyakorlatából, hogy a multinacionális cégek illetve az olyan szervezetek, mint például az IMF éppenséggel a közjót szolgáló állami funkciók, illetve az azok anyagi alapjait megteremteni hivatott adó- és vámrendszer leépítését szorgalmazzák. Csupán emlékeztetőül: a Nemzetközi Valutaalap (IMF) és az ún. Világbank (Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank – IBRD) létrejötté a Council on Foreign Relations 1941. július 24-i, E-B34-es memorandumára vezethető vissza.⁸ Mint Korten írja, a háború éveiben készült, összesen 682 memorandum részben a Rockefeller Alapítvány pénzügyi támogatásával készült⁹, illetve Caroll Quigley hívta fel rá figyelmet, hogy az Egyesült Államok kormányának irányt szabó Council on Foreign Relations létrejöttét a J. P. Morgan támogatta, és a kapcsolatukat az alapítást követően sem leplezte.¹⁰

A korporációk által dominált szervezetek és csoportosulások (például a Bilderberg-csoport, vagy a Trilaterális Bizottság) által szorgalmazott globális kormányzati törekvések tehát aligha irányulnak a közjő előmozdítására, sőt sokkal inkább az látható, hogy e szerveződések működése nyomán a jóléti állam leépítésére kerül sor. A közhatalomnak alapvetően a köz érdekét kell előmozdítania, ami elképzelhetetlen társadalmi szolidaritás eszméjének bizonyos mértékű elfogadása nélkül. A közfeladatoktól megszabadult magánhatalomtól azonban természete szerint mi sem áll távolabb, mint a szolidaritás eszméje. A globális tőkés társaságok lényegük szerint nem vállalnak szolidaritást még saját munkavállalóikkal sem, hiszen globális termelésük éppen azon a törekvésen alapul, hogy mindenütt igyekeznek kihasználni a komparatív előnyök maximumát, betelepülve a legolcsóbb munkaerőt kínáló országokba, ám mindinkább menekülve az olyan területekről, ahol a közterhekhez való hozzájárulásukat az adott ország elvárja.

⁸ David C.Korten: *Tőkés társaságok világhuralma*. Kapu, Budapest, 1996. 164.

⁹ Korten i. m. 163.

¹⁰ Caroll Quigley: *The Anglo-American Establishment. From Rhodes to Cliveden. Books In Focus*, New York, 1981. 191.

Másfelől az egyes országok is hozzájárulnak egy öngyilkos ördögi kör fenntartásában. Miközben szuverenitásukat féltve egyre inkább próbálják gazdasági erejüket növelni, ezt legtöbbször úgy vélik elérni, hogy mind több multinacionális cég letelepedését támogatják területükön, egyre több kedvezményt és támogatást nyújtva számukra. Hogy aztán a kényszerű előzékenységet mi módon viszonzza a globális korporáció, arra vonatkozóan Korten számos példát ismertet.

3. „Van kiút az útvesztőből?”

Van kiút az útvesztőből? – adta alcímül Prugberger Tamás 2008-as, *Globalizáció, neoliberalizmus és a jog* című kötetének.¹¹ Ebben rámutat, hogy az EGK Szociális Kartáját hogyan erodálják a WTO és az OECD, illetve a GATT globális, alapvetően a profitérdekek logikáján nyugvó törekvései.¹² Hangsúlyozza, hogy miközben a szociális piacgazdaság revíziójának elméletét a chicagói iskola két neves képviselője, Friedrich Hayek és Milton Friedman lerakta, igencsak hallgattak arról, hogy a kartellek és a monopóliumok realitása nehezen egyeztethető össze a liberális piacgazdaság szabad versenyt hirdető elveivel.¹³ Rámutat, hogy mindennek súlyos következményeit például a nyugdíjrendszerek átalakulásában is megfigyelhetjük, ahol a tőkefedezeti szisztéma mindinkább háttérbe szorítja a szolidaritás elvét, amelyen pedig maga a nyugdíjrendszer eszméje és gyakorlata létrejött és hosszú ideig nyugodott.¹⁴ Prugberger szerint ugyancsak a neoliberais eszmékkel hozható összefüggésbe a közszolgálat és a közigazgatás erodálása, bizonyos állami funkciók privatizálása, a közszolgálat biztonságának, foglalkoztatási garanciáinak fokozatos leépítése, és olyan szolgáltatások piacról való beszerzése, amelyeket korábban hagyományosan az állami tisztviselői kar látott el.¹⁵ Van kiút az útvesztőből? – kérdezte Prugberger, de e szavaknál derűlátóbban nem tudta kötetét zární: „Hogy mit hoz a jövő, egyelőre nehéz megmondani. Felidézem ezért Madáchtól az Úr szavát: „Mondottam ember küzdj és bízva bízzál.””¹⁶

Hogy mi a teendő? Erre aligha lehet néhány pontból álló receptet adni. A nyugati kultúrkör mindenestre már a XV. században elért egy olyan fejlődési fokot, amely által akkor és a következő századokban szükségképpen találta magát szemben olyan régi kultúrákkal, amikhez a kapcsolatát annak függvényében alakította ki, hogy a találkozás pillanatában milyennek mutatkoztak az erőviszonyok. Észak-Amerikában hódítás és népiirtás következett, Dél-Amerikában a hódítás után az autochton kultúra teljes átalakítása (a helyi kulturális gyökerek elfojtása, de nem teljes megsemmisítése), Indiában a felszínen egy civilizációs export véghezvitele, de a helyi kulturális viszonyok tudomásul vétele, a XIX. században pedig Kína megalázó helyzetbe kényszerítése valósult meg. E sorból

¹¹ Prugberger Tamás: *Globalizáció, neoliberalizmus és a jog*. Kairosz, Budapest, 2008.

¹² Prugberger i. m. 26-27.

¹³ Prugberger i. m. 28.

¹⁴ Prugberger i. m. 39.

¹⁵ Prugberger i. m. 57-62.

¹⁶ Prugberger i. m. 206.

azonban nem hagyhatjuk ki a Nyugat ortodox civilizációhoz való viszonyát sem. Miután Oroszország évszázadokig igyekezett a Nyugathoz közelíteni, a XX. században nyugati segítséggel bekövetkezett Oroszország marxista kísérleti laboratóriummá alakítása. Mikor azonban ennek is vége szakadt, 1991 után sor került az ország kifosztására.¹⁷ Jelenleg pedig, az nemzeti és ortodox hagyományok újjáéledésekor mintha a hidegháború időszaka támadna föl.

Hogy „mi a teendő?” nem azonos azzal a kérdéssel, hogy mi az, ami némi reményre okot adhat a nyugati kultúrkörhöz tartozó nemzetállamok túlélése számára. Reményt arra, hogy – valaminő globális egyensúlyi állapotban – elkerülhetik, hogy az intenzíven formálódó világkormányzati törekvésnek áldozatul esve megsemmisüljenek. Ha a globalizáció története szorosan összefonódott a XVI. század fejleményeivel és a XVII. századi bankalapításokkal, úgy vélhetően a globalizáció további sorsát is jelentősen befolyásolni képes a bankok mindenkori állapota.

4. Kilátások és remények avagy egy új modell

A S&P Global Market Intelligence elemzése szerint a világ tíz legnagyobb bankja közül az első négy kínai, az ötödik japán. Az első tízben csupán két amerikai bank található, köztük az USA legnagyobb bankja, a J. P. Morgan Chase, mégpedig a világranglista hetedik helyén.¹⁸ A kínai bankok globális részaránya még akkor is jelentős, ha eltérő könyvelési metódus mellett a J. P. Morgan Chase a második helyen állna.¹⁹ A jelenlegi helyzet persze teljesen tisztázottnak aligha mondható. Hogy a kínai bankok pozíciójának erősödésében milyen mértékű szerepe van a saját gazdasági teljesítménynek, s mennyiben segíti a jelen tényerést Amerika magatartása, legalábbis kérdéses.

¹⁷ Igen jellemző, hogy Mihail Hodorkovszkij 2003-as letartóztatása után azonnal Lord Jacob Rothschildra szálltak az orosz üzletember Jukosz-szal kapcsolatos jogai. Amint az index „Rothschild ellenőrzi a Jukoszt?” című, 2003. 11. 03-i cikke írja: „Mostantól Lord Jacob Rothschild rendelkezik a Mihail Hodorkovszkij birtokában lévő, de befagyasztott 44 százaléknyi Jukosz-paketten alapuló szavazati jogokkal az orosz olajcégben - értesült a brit Sunday Times. Az egy hónappal korábban kötött, de eddig nyilvánosságra nem került megállapodás értelmében ugyanis a brit pénzemberre szállnak e jogok, ha Hodorkovszkijt - akit, mint ismeretes, tíz napja letartóztattak - megakadályozzák ezek gyakorlásában.” <http://index.hu/gazdasag/vilag/jukosz031103/>

Tanulságos irodalom az orosz rendszerváltozástól az 1998-as orosz gazdasági összeomlásig terjedő időszak vonatkozásában: Anders Åslund: *Why Has Russia's Economic Transformation Been So Arduous?* Paper prepared for the Annual World Bank Conference on Development Economics, Washington, D.C., April 28-30, 1999. In: <http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/84797-1251813753820/6415739-1251814010799/aslund.pdf>

¹⁸ http://www.portfolio.hu/finanszirozas/bankok/azsiaban_vannak_a_vilag_legnagyobb_bankjai.232364.htS&P%20Global%20Market%20Intelligence%20elemz%C3%A9se%20szerintml (A hírportál közlése 2016. május 26-ai, a letöltés 2016. augusztus 16-ai)

¹⁹ Amint a portfolio.hu írja: „A hatalmas különbségek oka egyébként részben az eltérő könyvelési módszertan, a GAAP ugyanis a nettó derivatív eszközök jelentését, az IFRS pedig a bruttó derivatív eszközök jelentését írja elő. Ha ez a különbség megszűnne, a JP Morgan lenne a második legnagyobb, viszont tavaly meg vezető volt.” Ugyanott

Hollandia felemelkedését majd hanyatlását követte Anglia globális térnyerése, majd az utóbbit az Egyesült Államok szuperhatalommá válása. Kína megerősödése részben ilyen – a tőke mozgásával összefüggő – stafétaváltásnak tűnik, részben pedig egy hatezer éves kultúra meggyőző, tartós megújulásának. Amint azonban a hivatkozott hírportál a rangsor alakulásához hozzáfűzi: „Amerikában a politikai klíma folyamatosan a bankok mértének csökkentéséért lobbizik, míg a kínai, brit vagy francia bankoknak nincsenek ilyen terveik, így Richard Bove neves amerikai bankszakértő szerint átjátsszák az amerikai politikusok a globális gazdaság felett gyakorlott pénzügyi hatalmat a kínaiak kezébe.”²⁰

Mindaz tehát, amit a színpalak előtt látunk, nem biztos, hogy azonos értelmű azzal, ami a háttérben lejátszódik. A világranglista első helyén álló Industrial and Commercial Bank of China (ICBC), amelyet 1984-ben alapítottak, és ami 2006 októberében 21,93 milliárd dolláros kibocsátásával lehetővé tette a külföldi befektetők tulajdon szerzését,²¹ alighanem a jövő alakulásának lakmuspapírjaként is szolgál. Ha ebben a bankban Wall Street hagyományos szereplői képesek befolyást szerezni, úgy vélhetően igaza lehet Richard Bove-nak. Ha azonban továbbra is a kínai, elsősorban pedig az állami-társadalmi befolyás marad a meghatározó, úgy inkább hihetjük, hogy Kína a saját útját járja. A Goldman Sachs mindenesetre 2013-ban túladott ICBC részvényein.²²

A kínai modell, amely a gazdaság fejlődésének szabad utat engedve gondosan ügyel arra, hogy a gazdaság ne kísérelje meg átvenni a közügyek irányítását, annak ellenére mutat fel pozitív vonásokat, hogy a közérdek érvényesítése nem demokratikus intézmények keretei között zajlik. E modellt többen a washingtoni konszenzust felváltó pekingi konszenzusnak is nevezik, ami képes megfelelő alternatívát kínálni a piaci fundamentalizmus elméletével szemben. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a monopolkapitalizmus létrejötté és a szabad versenyos kapitalizmus háttérbe szorulása után sokkal inkább beszélhetünk gazdasági fundamentalizmusról, mint piaci fundamentalizmusról. A pekingi konszenzus mindenesetre egyre inkább olyan paradigmává válik, amely nem hagyható figyelmen kívül a jövő gazdasági és társadalmi folyamatainak elemzése és értékelése során. Amint erről az új fogalomról Szilágyi Judit írja: „A pekingi konszenzus kifejezést sokan és egymástól relatíve távol eső értelemben is használják, leggyakrabban (...) arra használva ezt a kifejezést, hogy a neoliberais és piaci fundamentalizmusra épülő gazdasági modell helyett az állam domináns szerepét hangsúlyozzák.”²³

²⁰ ugyanott

²¹ Világgazdaság 2014. 09. 20. <http://www.vg.hu/penzugy/tozsde/reszveny kibocsatas-kina-leggazdagabb-embere-lett-az-alibaba-tulajdonosa-435762> (letöltés 2016. augusztus 16.)

²² Fiona Lau – Elzio Barreto: Goldman exits China's ICBC, seven years and billions later. <http://www.reuters.com/article/us-goldman-icbc-idUSBRE94J08220130521>

(2013. május 21.; letöltés 2016. augusztus 16.)

²³ Szilágyi Judit: *Washingtoni vagy pekingi konszenzus. Világgazdasági súlyponteltolódások az Egyesült Államok és Kína között.* PhD értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola, Budapest 2015. 41. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/881/1/Szilagy_i_Judit.pdf

A kínai modellben rejlő veszélyeket természetesen jól érzékeli Amerika is. Az Egyesült Államok kormánya számára szakértői munkát végző Stratfor (Strategic Forecasting) alapító vezetője, a budapesti születésű George Friedman 2020-ra jóslja a kínai előretörés megtorpanását. Úgy véli, az elmúlt harminc évben tapasztalt kínai gazdasági növekedés nem jelent egyúttal vég nélküli növekedést. A növekedés megtorpanása azonban álláspontja szerint Kína számára jelentős társadalmi és politikai problémákat fog okozni, amelyek eleve kizárják, hogy a jövőben Kínával mint globális hatalmi tényezővel kelljen számolni.²⁴ Könyvének ötödik fejezetében Kínát egyenesen papírtigrisnek nevezi.²⁵ Elemzését és előrejelzéseit azonban célszerű mindenképpen komolyan venni, hiszen a szókimondó külügyi szakember a The Chicago Council on Global Affairs 2015. februári sajtótájékoztatóján világossá tette, hogy az Egyesült Államok régi félelme, hogy a német tőke és technológia egyesül az orosz nyersanyagforrásokkal és munkaerővel.²⁶ Friedman Németországgal kapcsolatos nézeteit több helyen is kifejtette. Álláspontja szerint 2050 után Németország semmiféle szerepet nem fog már játszani. Ahogy azonban a Die Welt török származású társadalomtudós cikkírója, Kamuran Sezer fogalmaz, Friednam gondolatai nem analízisek, sokkal inkább kívánságok.²⁷

Friedman 2015-ös sajtótájékoztatóján azt sem rejtette véka alá, hogy az Egyesült Államok két világháborúba való belépése szempontjából elhatározó jelentőségű volt a német és orosz közeledés megakadályozása. Amint a Friedman által vallott néhány fontos nézetről készített – a hivatkozott sajtótájékoztató anyagát is felhasználó – egyik összefoglaló írás fogalmaz, Amerika félelme, hogy „a német technológia és tudás találkozik a hatalmas orosz nyersanyagforrásokkal.”²⁸ Nagy Ida összefoglalása így folytatja: „Ezt a szakértő szerint az USA-nak minden eszközzel meg kell akadályoznia. E célt tartotta szem előtt, amikor beszállt az első és a második világháborúba, ez vezérelte a Szovjetunió felbomlása után, s az utódállamokkal való kapcsolataiban.”²⁹ Friedman Németországgal kapcsolatos jóslatai tehát túlmutatnak az előrejelzéseken, sokkal inkább – amint Sezer fogalmazott – a kívánság, esetleg tervezés irányába mutatnak. Ez persze nem

²⁴ George Friedman: *The Next 100 Years. A Forecast for 21st Century*. Doubleday, New York, London, Toronto, Sydney, Auckland, 2009. 88. Mint írja: „But thirty years of growth does not mean unending growth. It means that the probability of China continuing to grow at this rate is diminishing. And in the case of China, slower growth means substantial social and political problems.”

²⁵ George Friedman i. m. 88-100. „Chapter 5 China 2020 Paper Tiger”

²⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=gGdcQMaLinE> Különösen 10.22-től

²⁷ Kamuran Sezer: Spielt Deutschland ab 2050 keine Rolle mehr? Die Welt 2015. július 19. <http://www.welt.de/debatte/kommentare/article144195693/Spielt-Deutschland-ab-2050-keine-Rolle-mehr.html>

Mint Sezer írja: „Der einflussreiche amerikanische Politologe George Friedman glaubt, dass Deutschland in der zweiten Hälfte des 21. Jahrhunderts in die Bedeutungslosigkeit abrutscht.” Később hozzáfűzi: „Nicht nur in seinem Buch "Die nächsten 100 Jahre", sondern auch in zahlreichen anderen Expertisen, Artikeln und Gutachten des Stratfor-Vordenkers schneidet Deutschland schlecht ab. An Stellen, an denen es um Deutschland geht, lese ich keine Analyse, sondern einen Wunsch.”

²⁸ Nagy Ida: A káosz az amerikai érdekeket szolgálja. *Pax Americana. Demokrata* XX. 33. 2016. augusztus 27. 24-25. 25.

²⁹ Nagy Ida ugyanott

meglepő, hiszen az előrejelzés és a tervezés – különösen az amerikai gyakorlat szerint – szorosan összekapcsolódik.³⁰ Jól mutatja ezt az az 1968 októberében az OECD és a Rockefeller Alapítvány szervezésében az olaszországi Bellagioban megtartott konferencia, amelyről még részletesen szólunk, és amelynek címe Working Symposium on Long-Range Forecasting and Planning volt.³¹

Friedman Németország meggyengülésére vonatkozó 2009-es, majd 2015-ös jóslatait nem sokkal követte Németország migránsok általi megszállása, majd a Soros György-féle terv megfogalmazása a helyzet kezelésére. E koncepció hitelekből irányozza elő azoknak a migránsoknak az eltartását és integrálását, akiknek beengedésére az ideológiát a német gazdasághoz való lehetséges hozzájárulásuk szolgáltatta. Friedman Kínára vonatkozó jóslatát sem tekinthetjük tehát pusztán előrejelzésnek, sokkal inkább olyan kívánságnak, aminek megvalósítására az eszközök egyelőre még nem körvonalazódnak. Persze Amerikában felvetődik ellenkező előjelű elgondolás is. Amy Chua többek között éppen arra keresi a választ, hogy Kína, az EU, esetleg olyan más országok, mint India, meg tudják-e előzni az USA-t, de legalábbis képesek lesznek-e visszaállítani a multipoláris világrendet.³² Természetesen az sem mellékes, hogy a jövődölések és kérdések megfogalmazóinak milyen kapcsolatuk van az amerikai kormányzati körökkel.

Az egyéni szabadságjogok szélesebb körű biztosítása mindenestre nyilván kívánatos fejleménye volna a kínai politikai folyamatoknak, ez azonban aligha kell, hogy elvezessen az állami jövedelmek és az állami szolgáltatások privatizálásáig. Másfelől a terrorizmus elleni védekezés a Nyugaton is olyan rendszabályok bevezetését alapozta meg, amelyek a szabadságjogok korlátozásával jártak. A demokrácia és a szabadságjogok Nyugaton tapasztalható komparatív előnyei, tehát mintha csökkenőben lennének. Kína tehát annak ellenére modellértékű, versenyképes struktúrát mutat fel a közhatalom és a magánhatalom viszonyában, hogy megjavításának szükségessége iránt sem lehet sok kétségünk.

³⁰ Az előrejelzés és a tervezés szoros kapcsolata nyilvánvaló, ha megfontoljuk, hogy még az időjárás előrejelzés sem öncélú tevékenység, hanem a tervezés eszköze. A tervezésé, ami azonban szintén nem öncélúan történik, hanem végrehajtás céljából. Ám a végrehajtás társadalmi méreteiben már kormányzást jelent.

³¹ Matthias Schmelzer: *The Hegemony of Growth. The OECD and Making of the Growth Paradigm.* Cambridge University Press, Cambridge, 2016. 250.

³² Amy Chua: *Day of Empire: How Hyperpowers Rise to Global Dominance – and Why They Fall.* Anchor Books. New York, 2009. XX.